

mestall

any XIII
núm. 30
desembre 2011

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

LA VEU DELS MASOVERS

La tardor de 2005, sota el patrocini de l'Associació d'Història Rural de les comarques gironines, el mateix equip d'investigadors, coordinat per Enric Saguer, que acabava de treure a la llum *Els últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000*, va iniciar amb el mateix rigor, disciplina i entusiasme una nova empresa, complementària de l'anterior, destinada aquesta vegada a reconstituir la història oral dels últims masovers de la regió de Girona, en el mateix període. Aquella iniciativa, que comptava, com l'anterior, amb el recolzament financer del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat de Catalunya, ha culminat el desembre de 2011 amb una nova publicació de la Col·lecció *Temes d'Etnologia de Catalunya*. Es tracta del llibre *Forçats a foc i llum. Una història oral dels últims masovers de la regió de Girona, 1930-2000*. Aquest Mestall es complau a presentar-vos-el amb la reproducció d'alguns fragments de la seva Introducció, signada per l'Enric Saguer.

De fet, des dels inicis, l'equip promotor tenia clar que volia dedicar una atenció especial al grup social dels masovers, del qual tan poc sabíem, però que havia tingut un paper clau en la història del camp català. Les característiques i l'ambició d'un programa de recerca interessat a recuperar, a partir de la història oral, les transformacions del món rural a l'època contemporània van aconsellar dividir-lo en diferents fases,

Els masovers del regàs (Arbúcies, 1915)

per escoltar-ne les diferents veus: la primera va recollir la veu dels hisendats, dels propietaris de masos; certament, en aquella història els masovers també hi eren presents, també n'eren protagonistes, però encara no tenien veu. Tanmateix, l'equip investigador tenia molt clar que dedicaria una segona fase del treball, que havia de ser tant o més laboriosa que l'anterior, a no deixar-los sense veu. Des d'aquí volem felicitar l'equip investigador per la seva perseverança i volem animar-lo a iniciar, encara, una tercera fase, en què donaríem veu a un altre grup "oblidat" de la història agrària catalana: els treballadors rurals.

La redacció ■

SUMARI

Portada

La veu dels masovers

L'Associació

Lliurament del 9è Premi Mestall

Forçats a foc i llum

Trobades

XXII Seminari d'Història Econòmica i Social
«Les pràctiques emfitèutiques a l'època moderna i contemporània. Una perspectiva comparada»

Comptes de pagès. Una jornada sobre «Les comptabilitats agràries com a font per a la història econòmica i social»

3es Jornades de Ca'Tron
«Revolució dels objectes i nivell de vida al camp entre els segles XVII i XIX»

Llibres

Josep Formiga Bosch
Història de Vidreres

Recerques

Fernando Montesinos Vicente
Practicantes, matronas y cirujanos dentistas en la España contemporánea (1855-1932)

Agenda

10è premi

mestall

2011-2012

l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

convoca el

10è premi Mestall

curs 2011 - 2012

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.)

Dotació: 600 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació: 30 d'abril de 2012.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

lliurament del 9è Premi Mestall

PREMIATS EN ALTRES CONVOCATÒRIES

I convocatòria curs 2002-2003

Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)

II convocatòria curs 2003-2004

Albert Reixach Sala
(IES Montsacopa d'Olot)

III convocatòria curs 2004-2005

Eloi Hernández Mosella
(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)

IV convocatòria curs 2005-2006

Eudald Arnal Boada
(IES Gabriel Ferrater de Reus)

V convocatòria curs 2006-2007

Laia Alentorn Serrat
(IES Garrotxa d'Olot)

VI convocatòria curs 2007-2008

Ares Prat Pujol
(IES Hug Roger III de Sort)

VII convocatòria curs 2008-2009

Marta Arnau Borràs
(IES Manuel Sales i Ferré d'Uldecona)

VIII convocatòria curs 2009-2010

Mariona Miret Giribet
(IES Guindàvols de Lleida)

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del 9è *Premi Mestall* a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, constituït per Josep Colls, Gabriel Jover i Marisa Roig, i després d'examinar els treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi *Mestall* a treballs de recerca de batxillerat en la seva novena edició al treball "Les repercussions de la fil·loxera a Porrera", presentat amb el pseudònim "**Llicorella**".

3. En la seva valoració, el jurat considera que l'**autor/a** ha sabut aprofitar i combinar amb molt d'encert les fonts històriques a l'abast, lligant de forma reeixida l'estudi dels fets i circumstàncies locals que ha descrit amb el context general del moment. Així mateix, el jurat destaca un ús correcte i complet de la bibliografia existent en relació amb el tema d'estudi,

així com una estructura del treball del tot adequada.

Oberta la plica, el premi correspon a **Josep Ferran Duarte Romero**, de l'IES **Gabriel Ferrater i Soler**, de Reus, i no s'especifica el nom del tutor del treball.

4. El jurat proposa que un resum del treball premiat i el treball amb menció siguin publicats en els propers números del butlletí *Mestall*.

Girona, 29 de juny de 2011

Fotografia: Lluís Serrano

LES REPERCUSSIONS DE LA FIL·LOXERA A PORRERA

Resum del treball guanyador de la IX convocatòria premi Mestall

Des dels temps dels grecs i dels romans i al llarg dels segles, el cultiu de la vinya a Catalunya ha estat molt important: l'elaboració de vi a les nostres terres va ser impulsada pels grecs, va continuar gràcies als romans i, més tard, els diferents monestirs es van ocupar de la seva producció i en van ampliar el seu cultiu. I, durant els últims dos segles, les relacions comercials amb grans països europeus van permetre que a Catalunya la vinya fos el conreu més important. Algunes comarques es van especialitzar tant que només conreaven vinya. El Priorat n'era una d'elles i, quan l'any 1893 va aparèixer el primer focus de fil·loxera, l'economia de la comarca es va veure afectada (al mateix temps que ho estava sent Catalunya sencera).

Porrera constitueix un dels set pobles de l'anomenat Priorat Històric, que pagaven delme a la cartoixa d'Escaladei, a més de Bellmunt, Gratallops, La Morera, Poboleda, Torroja i Vilella Alta. Es troba situada a l'est del Priorat, a la vall del riu Cortiella, que travessa la població. Aquesta vila era la més important del Priorat i els vins que es venien a Reus procedien, en la seva major part, de Porrera, perquè era el primer poble productor del Priorat.

Durant els temps de bonança, Porrera no para de créixer i arriba a un màxim de 1.873 habitants, l'any 1888. Els primers indicis de crisi vinícola a Porrera comencen l'any 1887, quan França des-

cobreix el frau que es feia amb alguns vins de poca graduació alcohòlica: per tal de poder-los comerciar, molts pagesos i comerciants afegien alcohol procedent d'altres productes per arribar a la graduació mínima per comerciar amb França. Les taxes imposades per tal d'evitar el frau van provocar una davallada d'un 50% en la cotització dels vins del Priorat. Aleshores Porrera pateix una forta despoblació i l'any 1896 emigren prop de 400 persones. L'èxode de població no s'estabilitza fins al 1910 i el poble, finalment, es queda amb poc més de 1.000 habitants. La gent que emigrava anava cap a Reus, Barcelona i rodalies, ja que eren ciutats en plena transformació industrial. Una part més minoritària s'instal·lava en pobles del Priorat que no depenien tant de la vinya (Falset, Gratallops, Poboleda o Torroja) i, per tant, podien oferir treball en altres tipus de cultiu. De tots els emigrants que marxaven de Porrera, prop del 70% eren joves d'entre 10 i 40 anys i, progressivament, el Priorat s'anà envellint.

La gran rapidesa amb què es morien les vinyes va obligar a fer-ne una replantació empeltant les vinyes autòctones a peus americans immunes a l'insecte, però l'alt cost va fer que molts propietaris substituïssin la vinya per altres conreus. Tot i així, com que la productivitat no era la mateixa, els propietaris van arruïnar-se i venien les terres. En un sol any es van subhastar 440 finques, la qual cosa va afavorir l'aparició de nous propietaris.

La producció de vi anys posteriors a l'aparició de la plaga era inferior a la del període en què s'exportaven grans quantitats de vi del Priorat. Set anys després que es descobrís el primer focus de fil·loxera, la producció de vi va ser quatre vegades inferior a la produïda tres anys abans del descobriment dels primers ceps infectats. Els vins del Priorat comencen a

vendre's a un preu inferior. Els ingressos comencen a minvar i els propietaris ingressen un 50% menys. Amb menys ingressos, els propietaris deixen de tenir tant poder adquisitiu. I a Porrera, poble de grans propietaris per l'immens nombre d'habitatges amb més de tres pisos, a partir del 1892 algunes d'aquestes construccions comencen a desaparèixer, perquè els seus amos no en poden permetre el manteniment.

Superada la crisi de la fil·loxera cap als anys 20 del segle xx, els habitatges amb més de tres plantes tornen altre cop a predominar a Porrera. Però, tot i així, l'any 1920 el poble ja no era el mateix: les grans extensions de vinya que existien abans de la plaga ja no eren res més que terres plenes de matolls i petits boscos que engolien les terrasses per on abans centenars de persones treballaven la vinya. El poble comptava amb uns 950 habitants i, en comptes de vinya, a Porrera hi havia plantats avellaners, ametllers i algun oliver.

Avui dia, la situació és molt diferent: persones enteses sabien que els vins del Priorat tenien potencial i cap a la dècada dels anys 90 van anar comprant petites finques, van crear els seus propis vins que, venuts a l'estranger, eren destacats per les seves qualitats. Any rere any les plantacions, la producció i els cellers no han parat de multiplicar-se. A més, la distinció de Denominació d'Origen Qualificada ha permès que part del món s'hagi fet ressò de la qualitat dels vins del Priorat. Això contribueix a què aquesta comarca comenci a viure una altra època daurada com la que va començar fa més d'un segle enrere.

Josep Ferran Duarte Romero
IES Gabriel Ferrater i Soler (Reus) ■

Porrera l'any 1880, a la dreta a l'actualitat.

Forçats a foc i llum

Una història oral dels últims masovers de la regió de Girona, 1930-2000

Reproduïm a continuació un extret de la introducció del llibre que recull la recerca impulsada per la nostra Associació i que acaba d'aparèixer en la col·lecció Temes d'Etnologia de Catalunya, publicada per la Generalitat de Catalunya.

Començarem amb una imatge de contrast. El juny de 1931 va aparèixer un anunci al diari *L'Autonomista* on s'oferia un mas per arrendar. Amb el llenguatge telegràfic propi dels anuncis per paraules, deia: *MASOVERS. Masoveria per arrendar a 26 km de Girona, en direcció a Barcelona; 25 vessanes de terra davant la casa, pla, amb molts terrenys per pastures, i gran extensió de bosc de suros al darrera; casa nova, corts, quadres, porxo, etc., acabat de construir. Indispensable masover bona família. Setanta-quatre anys més tard, l'octubre del 2005, quan vam començar a treballar en aquesta monografia, El Punt publicava un altre anunci demanant masovers. El seu contingut, tanmateix, era ben diferent: *Gestoria Mension de Figueres selecciona: MASOVERS. S'OFEREIX allotjament i subministraments pagats en una masia situada a Calonge (Baix Empordà). Es requereix: home i dona d'edat entre 35 i 55 anys, traslladar-se a viure a Calonge, amb habilitats jardineres i culinàries.* Els anuncis de masoveries a la premsa local eren rars a l'alçada de 1930; però en canvi són relativament freqüents en la premsa local actual i també a determinades pàgines d'internet. D'entrada, doncs, una primera dada de tipus quantitatiu ja ens indica que quelcom ha canviat en el mercat de les masoveries: la utilització de canals formals i públics com la premsa apunta cap a una obertura en els mecanismes de contractació, cap a un menor pes dels mecanismes informals basats en el tracte personal o en la mediació de persones conegudes per ambdues parts. Tanmateix això no és pas el més rellevant. El contingut dels anuncis revela canvis de fons realment importants en el món de la masoveria. El 1931 s'oferia una finca agrària, dotada per ser tant un espai d'habitació com un espai de producció agrícola i pecuària. El 2005 la masoveria ja no tenia res a veure amb la producció agrària. Es buscava una parella de mitjana edat que habités una masia i treballés com a servei domèstic. Les habilitats*

sol·licitades als potencials masovers havien canviat en consonància: el prestigi de venir d'una bona família s'havia substituït per habilitats jardineres i culinàries. Tota una imatge del que ha passat amb les masoveries en els darrers cinquanta anys.

Forçats a foc i llum parla dels últims masovers. Dels últims perquè són els més propers en el temps, però també, probablement, perquè són la darrera generació que haurà cultivat un mas en règim de masoveria. Després d'ells molts masos han estat parcel·lats, han esdevingut residències de cap de setmana o simplement s'han abandonat. D'aquí pocs anys el terme masoveria només es vincularà a un tipus d'edifici dedicat al turisme rural –això si es mantenen les categories que la legislació catalana té establertes a dia d'avui– i els masovers ja només seran una altra tipologia de servei domèstic. El sentit originari de la masoveria, com a institució agrària, s'haurà oblidat o, el que és el mateix, haurà esdevingut un arcaisme només recordat en medis acadèmics i erudits. De fet, és molt probable que aquest sentit ja s'estigui perdent avui. Un símptoma d'això és l'emergència del terme *masoveria urbana*, proposat per alguns col·lectius *okupes*, potenciat per diverses entitats cíviques i polítiques i recentment sancionat legalment pel Parlament català. A l'hora d'anomenar aquest règim d'intercanvi socialment alternatiu entre els propietaris i els masovers, els seus proponents segurament desconeixien o ja havien oblidat el complex joc de jerarquies i submissions que està indissolublement associat a la masoveria rural. Altrament s'hagués fet difícil justificar l'elecció del mot.

La nostra perspectiva, que ningú ens malentengui, no té res a veure amb l'enyorança per un món que desapareix. Qui pot enyorar una institució social que era un instrument d'explotació del treball pagès, que teixia una xarxa de relacions marcades per la subordinació i que, a partir de mitjan segle XX, va mantenir els agricultors en unes condicions de vida marcadament inferiors a la resta de la població? En canvi,ensem que té molt interès recollir la memòria i l'experiència viscuda per les darreres generacions de masovers, tant perquè ens permeten

Dona del mas La Capellana (Torroella de Montgrí) traient aigua d'un pou

enregistrar aspectes difícilment documentables d'altra manera, com perquè reflecteixen un procés de canvi i adaptació –per bé que finalment fallida– a unes noves condicions socials i mercantils. Les nostres preguntes han sorgit des del passat –des de la història, o del que en sabem d'ella– i s'han projectat cap el present. Els treballs de la historiografia rural catalana dels darrers quaranta anys han permès avançar notablement en la comprensió de com s'articulava el món rural i com es teixien les relacions socials entre els individus i els grups que el composaven. També sabem que això avui ha canviat radicalment i en molts sentits. Tanmateix desconeixem en gran mesura com s'ha produït aquesta transició.

No tenim la pretensió de fer una obra definitiva sobre els masovers. Més enllà de quatre tòpics, encara s'ha dit i escrit molt poc sobre aquest grup pagès que va tenir una presència dominant en el camp català durant les èpoques moderna i contemporània. No estem encara en condicions de tancar res, d'arribar a conclusions definitives. El nostre objectiu és més modest, és –per dir-ho d'alguna manera– exploratori. Tampoc el material que hem utilitzat ens permet arribar a conclusions tancades. Hem treballat amb entrevistes orals a persones que en algun moment de la seva vida van ser masovers, amb l'objectiu d'obtenir un conjunt de relats de vida que, posats en paral·lel, ens permetessin observar tant pautes comunes com, alhora, experiències divergents. Per això, a l'hora de seleccionar els candidats hem cercat ampliar al màxim el ventall de perfils personals que poguessin aportar-nos una col·lecció d'experiències rica i al màxim de diversa.

Els testimonis

Hem recopilat un total de trenta-nou relats de vida a través d'entrevistes realitzades entre els mesos de març de 2006 i abril del 2007. En total s'han gravat unes 130 hores que han estat transcrites completament amb la finalitat de facilitar-ne l'anàlisi. El territori que volíem explorar, en coherència amb un treball realitzat anteriorment sobre els hisendats, és molt ampli i això ha donat lloc a certs desequilibris geogràfics. Globalment s'ha cobert el conjunt de les comarques gironines, per bé que finalment existeix un biaix marcadament empordanès.

Pel que fa a l'edat dels testimonis, hem optat per incloure masovers de diferents cohorts, però procurant que haguessin assolit un estadi de la seva pròpia trajectòria vital prou ric i divers. Per això la

majoria –trenta-tres– han nascut amb anterioritat a la Guerra Civil i, en el moment de realitzar l'entrevista, tenien més de setanta anys, detall important perquè implica que –excepte uns pocs casos– es van incorporar al món del treball com a masovers abans de la dècada de 1960. També hem volgut que hi hagués, si no una representació paritària, almenys un pes substancial de testimonis femenins per tal que, en qüestions fonamentals com l'organització del treball dins la masoveria o la relació amb el propietari, ens aportessin una visió diferent, una perspectiva de gènere. En total han estat nou les dones entrevistades. És més, en dues ocasions hem entrevistat alhora, però per separat, a un matrimoni. Ha estat una prova experimental amb

resultats prou rellevants perquè la seva resposta sobre alguns aspectes que ens interessaven particularment ha divergit sensiblement. A les preguntes sobre la relació i els conflictes amb el propietari, les respostes de les dones, que no acostumaven a tractar-hi directament, han estat molt més dures i contundents que les respostes dels seus marits, que donaven una versió molt més suau d'aquesta relació.

El moment del naixement no és només l'únic fet decisiu en la conformació de l'experiència personal dels masovers. També ho és el moment en què van abandonar la masoveria i es van convertir bé en jubilats, bé en propietaris –petits, generalment–, en comerciants o en assalariats. Algunes experiències relatades per aquells que van perviure en una masoveria fins a la dècada dels vuitanta o dels noranta no són compartides en absolut pels qui abandonaren la masoveria en els anys quaranta o cinquanta. En coherència amb els criteris enunciats anteriorment, la nostra opció ha estat incloure el màxim de situacions possibles i, per tant, hem obert el ventall també pel que fa a la cronologia de l'abandonament.

A l'esquerra, masover del mas La Capellana (Torroella de Montgrí), sostenint un diari

A la dreta, la família Rebugent, masovers del mas Valls (Rupià).

■ l'Associació

Segant userda en un camp del mas Puig, a Torroella de Montgrí.

Cal fer una darrera advertència. Tot i les nostres pretensions de recollir el màxim de perfils i itineraris personals, molts dels qui avui encara són identificats com a masovers i que, per tant, han pogut ser contactats i, si s'ha escaigut, seleccionats per ser entrevistats, són els que s'han mantingut com a masovers fins a temps recents. És molt probable que es tracti de casos excepcionals. Aquells que van abandonar als anys quaranta o cinquanta, avui ja no són reconeguts pels seus convilatans com a masovers. Pocs, amb excepció dels familiars, mantenen el record de la seva primera identitat. Val la pena reconèixer que no ens va ser fàcil trobar-los. En la nostra mostra pesen molt els qui van mantenir-se en una masoveria després d'aquella fase d'abandonament generalitzat. I és probable que la seva situació fos, en aquell moment, prou diferent de la dels qui decidiren marxar.

El mètode

La història oral és un enfocament francament atractiu. Quan hom porta temps investigant en els arxius sobre alguna realitat social que encara no està extingida, troba molt interessant poder abordar qüestions que són difícilment resolubles a través de textos escrits. Tenir un testimoni viu al davant permet plantejar aquelles preguntes que els documents no responen. Es pot indagar, per exemple, fins a quin punt ha existit i encara existeix una certa identitat com a grup o com a classe social. També es pot interrogar sobre el perquè de determinades opcions o decisions. Per exemple, per què des de principis del segle XIX molts contractes de masoveria van tendir a passar de la parceria a l'arrendament monetari? qui va ser l'inductor d'aquesta transformació? quines van ser les seves motivacions o, si es vol, quina racionalitat econòmica ho va moure? En el cas dels masovers s'hi afegeix un altre al·licient: han deixat pocs registres documentals escrits, especialment registres de caràcter personal. Moltes qüestions sobre ells són difícils d'abordar a partir de documentació escrita. En aquest sentit, i en aquesta ocasió, la nostra perspectiva ha encaixat amb una de les orientacions clàssiques de la història oral com a àmbit historiogràfic: la història dels grups marginals, dels silenciats per la història més oficial. En el decurs del treball de camp vam tenir oportunitat de comprovar com alguns testimonis en tenien prou consciència d'aquest silenci i, en la mateixa direcció, ens va impressionar molt que un d'ells l'endemà d'haver finalitzat l'entrevista –que havia durat dues sessions– anés a trobar l'entrevistadora perquè volia fer un afegit a la gra-

vació. El que volia era *donar les gràcies a l'oportunitat que m'han donat aquesta gent d'aquest projecte que he pogut expressar lliurement, amb tota llibertat, tot lo que he pensat durant... del principi fins a l'edat d'ara que ja tinc, vuitanta-cinc anys. Moltes mercès a tots i molt agraït.*

Metodològicament, l'interès per una perspectiva de llarga durada i centrada en els processos de canvi social ens ha portat a utilitzar l'opció dels relats de vida. Entre les diverses modalitats d'entrevista oral, la més coherent amb els nostres objectius és el relat de vida. Evidentment, la vida –així, en brut– és un objecte impossible de reproduir i de recollir en la seva totalitat. Tota història de vida és una selecció. Quan parlem de relats de vida estem referint-nos sempre a un tipus de narració que té com a perspectiva l'evolució del testimoni a través del temps, que es centra en experiències viscudes en primera persona, però que prioritza un ventall de qüestions considerades importants pels objectius de la recerca plantejada. De fet hem intentat anar encara una mica més enllà de la vida del propi testimoni i, en la mesura del possible, reconstruir històries de família en alguns aspectes bàsics –com ara la mobilitat geogràfica, l'estatus sociolaboral o els nivells d'alfabetització i de formació– que ens permetien contextualitzar les històries personals en una perspectiva de llarg termini una mica més àmplia. Això ens ha permès veure, per exemple, fins a quin punt la condició de masover estava marcada per la mateixa tradició familiar, fins a quin punt els testimonis havien estat masovers perquè ho eren els seus pares i els seus avis.

Un dels punts que poden semblar més febles del nostre enfocament és la verificació dels relats testimonials, un aspecte metodològicament rellevant. És molt difícil documentar la major part dels temes que conformen un relat de vida. Es pot documentar la data de naixement, es poden documentar els canvis de domicili, o en alguns casos es poden documentar els anys que una persona va anar a escola, però costa molt més documentar la conflictivitat soterrada del masover amb el propietari (la que no passa pels jutjats ni acaba amb el comiat) o la distribució de tasques a l'interior d'una família. D'altra banda, no sempre el que diuen els documents és més real. Una de les coses que hem descobert parlant amb els masovers és que algunes de les clàusules que contenien els contractes escrits no s'aplicaven o almenys no es feia amb la rigidesa que el mateix contracte indueix a pensar. La relació quotidiana entre el propietari i el masover era molt més flexible i complexa del que apareix en els contractes escrits.

Un procediment de verificació de relats és el contrast entre ells. I en aquest punt val la pena remarcar que la coincidència de diversos testimonis en experiències similars –o percebudes i recordades de forma semblant– genera major confiança en els resultats obtinguts, alhora que el contrast –quan ha estat possible– del relat del masover amb el relat del propietari del mas també serveix per destriar els elements més versemblants d'aquells que probablement estiguin més esbiaixats. La manera d'abordar la qüestió de la verificació dels testimonis també depèn del plantejament general de la recerca. En aquest sentit, una altra de les característiques del nostre treball és que no ens interessem els testimonis en tant que individus singulars, sinó com a mostra de trajectòries i comportaments col·lectius. Per això el projecte es centra en un grup social acotat i amb un perfil social definit i relativament homogeni.

L'equip

Molts dels qui hem participat en aquesta monografia ens sentíem compromesos a realitzar-la. Entre l'any 2001 i el 2003, aplegats entorn l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, vam treballar en un projecte metodològicament molt similar, però centrat en la figura dels propietaris rurals, dels hisendats. Aleshores ja concebíem que aquell treball s'havia d'emmarcar en un programa més ampli i que havia d'incloure els altres grups socials que havien viscut en la ruralia gironina del darrer segle. Fins i tot vam posar-li nom al programa (*Un món rural en transformació. La regió de Girona, 1930-2000*) i vam considerar que el treball sobre els propietaris (*La veu dels hisendats*) n'era la seva primera fase. L'aproximació que vam fer hauria resultat coixa i esbiaixada si no haguéssim abordat aquest segon treball, centrat, com en un joc de miralls, en la contrainmatge social del que s'explicava allà. Era de justícia dedicar una monografia als masovers i fer-ho amb un enfocament metodològic similar.

La recerca sobre els masovers ha estat una obra col·lectiva que va més enllà de la relació de signants que apareix a la coberta. Res hagués estat possible sense la desinteressada i generosa contribució d'un ampli equip d'entrevistadors dels quals només alguns han participat en la redacció de la monografia. Encara que no constin en els crèdits del llibre, també són, en bona mesura, coautors del que aquí es presenta. L'any 2005, quan els impulsors del treball sobre els hisendats ens començàvem a plantejar la segona fase del pro-

grama vam coincidir oportunament i feliçment amb l'Associació de Masos de Torroella de Montgrí i l'Estartit (Joan Serra, Narcís Arbusé, Dolors Fuster i Dolors Subirà) i els tècnics de cultura del mateix municipi (Jordi Reynés, Sabina Plaja, Enric Torrent i Antoni Roviras), que estaven interessats a desenvolupar algun projecte en comú que inclogués el territori del Baix Ter. De seguida els va entusiasmar la idea de recopilar històries de vida de masovers i, conjuntament, vam presentar-nos a la convocatòria de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya del Centre de Promoció de la Cultura Tradicional i Popular Catalana. A més de participar activament en el treball de camp, el grup de Torroella ha tingut objectius propis, que s'han materialitzat en dues exposicions –*La dona als masos* (2006) i *Els masovers del nostre poble* (2007)– i dos actes d'homenatge als masovers entrevistats.

El nostre major agraïment és cap a tots els testimonis entrevistats. Els agraïm la seva generositat i la seva disponibilitat a respondre preguntes a voltes massa personals, a voltes impertinents o desconcertants. Esperem que la confiança que van fer-nos no es vegi defraudada. Hem procurat en tot moment tractar amb respecte i rigor el que van explicar-nos, per bé que les interpretacions que aquí es fan no han de compartir-les necessàriament. A més d'un, si fos possible, li hauríem de demanar disculpes per haver retardat massa temps la publicació de la monografia. Dissortadament, en alguns casos, ja no ho podem fer. Serveixi aquest llibre a la seva memòria.

Enric Saguer ■

El masover de can Paulet (Crespià) llaurant amb les eugues.

XXIII Seminari d'Història Econòmica i Social

«Les pratiques emfitèutiques a l'època moderna i contemporània. Una perspectiva comparada»

Girona, 16-18 de juny de 2011

El seminari va reunir una rica representació d'experts de diferents països europeus i d'Amèrica Llatina i fou l'escenari adient per exposar, comparar i debatre les diferents pràctiques emfitèutiques de diversos llocs i períodes històrics. Organitzat pel Centre de Recerca d'Història Rural (IRH-UdG) i el *Centre National de la Recherche Scientifique*, fou el tercer seminari del projecte «Dinàmicas sociales y cambio histórico en sociedades rurales: análisis de los grupos y desigualdades sociales» (HAR2008-02960). L'èxit de convocatòria, tot i algunes baixes d'última hora i la qualitat i diversitat dels ponents, va fer de les jornades un espai privilegiat pel diàleg i la comparació, a un nivell molt similar del Col·loqui internacional sobre la desamortització dels béns eclesiàstics de novembre de 2008.

El 16 de juny a la tarda, a la sessió sobre les pràctiques emfitèutiques a l'Europa moderna, després de la presentació de Rosa Congost, **Gérard Béaur** (CNRS-EHESS) va obrir el seminari amb una exposició centrada en les especialitats o modalitats territorials del contracte a França i les formes disfressades d'emfiteusi. **Giorgio Chittolini** (Universitat de Milà) explicà, entre altres qüestions, la gran quantitat de denominacions dels contractes i de les temptatives d'homolo-

El 17 al matí, la segona sessió, continuació de l'emfiteusi a l'Europa moderna, fou oberta per **Fabrice Boudjaaba** (CNRS-Universitat de Rennes) i dedicada a les pràctiques emfitèutiques de la Normandia abans de la revolució francesa, el seu abandonament gradual i, finalment, obligat pel codi civil francès. **Michaela Barbot** (Universitat Luigi Bocconi, Milà) comparà les formes emfitèutiques entre les viles i el món rural a l'Itàlia del nord entre els segles xvi i xix i intentà aclarir les implicacions socials i econòmiques i els avantatges dels contractes, així com discutir les tesis de la Nova Economia Institucional. **Jean Michel Boehler** (Universitat d'Estrasburg) exposà el cas de l'Alsàcia entre els segles xvii i xviii, regió on l'emfiteusi tingué un lloc privilegiat que s'entén per tres contextos: espacial i jurídic del mercat, una conjuntura particular i un determinat context social. Després del debat i la pausa, continuaren **Llorenç Ferrer** (UB) i **Belen Moreno** (UAM), els quals deconstruïren i explicaren el concepte de "rabassa morta", els orígens i l'evolució del contracte. **Pegerto Saavedra** (Universitat de Santiago) ens introduí en el complex món dels *foros* com a font de rendes i, en especial, en els conflictes derivats a Galícia en època moderna. **Pablo Luna** (Universitat París – Sorbona) presentà l'estudi de cas del monestir de *San*

Fotografia: Lluís Serrano

gació, la distinció entre "emfiteusi" i "emfiteusi impròpia", així com l'impacte napoleònic i la desamortització de l'emfiteusi eclesiàstica. **Eletheria Zei** (Universitat de Creta) situà el contracte emfitèutic en el cor de l'estructura agrària de tipus feudal, dins les revoltes i conflictes socials dels segles xvii i xviii a les illes gregues, que esdevingué un instrument de poder per a les classes dominants. Per **Rui Santos** (UL), l'emfiteusi, tot i ser considerada l'antítesi de l'ideal de propietat perfecta, es consolidà en el segle xix en la venda de béns nacionals i per la visió dels liberals com un contracte útil per disseminar la propietat agrària i crear una pagesia productiva i pròspera, un objectiu que no s'acomplí al sud portuguès, que redefiní l'emfiteusi com a dispositiu d'accés a la gran propietat de la terra.

Pelayo (Astúries) per il·lustrar l'adaptació dels *foros* a l'arrendament de terres, una transició que, per Luna, fou un mecanisme de defensa del monestir per evitar els drets dels senyors útils i conservar una posició social dominant.

La tarda del mateix dia fou l'escenari de la sessió sobre les pràctiques emfitèutiques i les transformacions agràries dels segles xviii i xix. **Congost** i **Saguer** exposaren els resultats d'un ampli buidatge i treball empíric, també signat per **Pere Gifre**, per demostrar, altra vegada i de manera magistral, el paper fonamental de l'emfiteusi en les transformacions socials i econòmiques de la Catalunya del set-cents i vuit-cents. **Biel Jover** (CRHR, UdG) i **Antònia Morey** (UIB) analitzaren l'emfiteusi en el cas mallorquí. Aquesta figura jurídica, després de la conquesta catalana, es va anar

adaptant a les noves necessitats i amb el temps presentà unes especificitats que reflexionaren a través de les aportacions dels juristes mallorquins. Posaren de relleu els informes i opinions de coetanis històrics i remarcaren la seva repercussió a l'estructura agrària i l'impacte en els anys 60 i 70 del segle XX. **Fernando Armas** (Universidad de Lima) explicà l'emfiteusi com a pràctica econòmica de les institucions religioses de Lima, en un exercici d'aproximació a la realitat peruana del segle XIX en el context de la política desamortitzadora de l'Estat republicà. La intervenció d'**Aquiles Omar Ávila Quijas** (Colegio de México) presentà l'estudi de cas de l'Astillero de Antigua Guatemala, entre 1818 i 1853, per exemplificar l'emfiteusi com a estratègia de defensa dels *tejidos* municipals davant la privatització.

El matí de l'endemà, 18 de juny, s'obrí la darrera sessió dedicada a l'emfiteusi i les revolucions liberals. **Benedita Camara** (Universitat de Madeira) incidí en l'expansió agrària de Madeira, amb la construcció de feixes i posada de terreny fèrtil, a través del contracte de *colonia*, un contracte agrari sotmès a les regles de l'emfiteusi (el 1857 considerada perpètua) i que reconeixia el dret a la compensació per les millores. La professora **Congost** captà l'atenció amb una exposició sobre la pervivència dels censos a la Catalunya contemporània. Després d'una relació de les fites legislatives liberals i iniciatives contemporànies per la redempció de censos, acabà amb el cas paradigmàtic de Sentmenat i la llei catalana de 1990 que permet als senyors directes exigir la redempció de censos, una llei més dura i complaent per la senyoria directa que les anteriors. Pels juristes, els censos no tenen caducitat en tant que drets de propietat i no sempre els emfiteutes han vist la necessitat de redimir els censos que, en ocasions i en un procés de negociació, s'aconseguien més barats del que marcava la legislació. **Rafael Vallejo** (Universitat de Vigo) ens parlà de la supervivència dels *foros* a Galícia a causa de l'assumpció de l'Estat del domini directe producte de la desamortització o reforma agrària liberal. Amb les reformes, es produeix un mercat de *foros* i una certa erosió del *foro* a favor dels cultivadors de la terra.

Maurice Aymard fou l'encarregat de conferenciar les conclusions del seminari. La dissertació presentà l'emfiteusi com un contracte jurídic analitzat en una multiplicitat de contextos i èpoques. Es tractaria d'una fórmula de transmissió de terres i drets amb una àmplia difusió i presència arreu; i que amb una perspectiva de llarga durada permet veure i entendre l'evolució d'un instrument jurídic plenament vigent. Tot i que les posicions neoinstitucionalistes han presentat l'emfiteusi com el mal absolut, ha estat fonamental per la construcció de l'edifici contemporani. Després de la intervenció del professor Aymard, s'encetà un debat general amb aportacions definitòries per conceptualitzar l'emfiteusi com a diferents pràctiques de propietat. Aquesta diversitat de pràctiques ensenyen que no hi hauria d'haver cap model ideal. Una altra de les conclusions fou que les lleis han quedat en entredit i prenen importància les pràctiques i dinàmiques socials dels protagonistes històrics. L'emfiteusi generarà la possibilitat de la transferència d'uns drets que integraren els beneficiaris al sistema.

Les jornades estigueren a l'alçada — o potser superaren l'entusiasme i dedicació — d'altres edicions. Els assistents pogueren aprendre i observar el fenomen en la seva amplitud temporal, complexitat lingüística i diversitat geogràfica. Però el seminari, sobretot, fou l'expressió de la maduresa d'uns investigadors que han dedicat anys a la recerca, amb treball i esforç, i que exposaren els seus materials per al debat i la reflexió. Que Girona fos la universitat on es celebrà aquest seminari no és cap casualitat. Un dels aspectes positius — i s'ha posat de relleu en aquesta edició — ha estat la decisió de l'organització de penjar les comunicacions i intervencions a la xarxa, a la pàgina del grup de recerca i del seminari. Aquest fet permet alhora la fluïdesa del debat dels textos i un accés lliure i obert als interessats. En fi: un excel·lent seminari per dialogar de diferents realitats, de les diferents pràctiques emfiteütiques.

Lluís Serrano ■

Fotografia: Lluís Serrano

Fotografia: Lluís Serrano

Comptes de pagès. Una jornada sobre «Les comptabilitats agràries com a font per a la història econòmica i social»

Girona, 7 d'octubre de 2011

Fa 45 anys Pierre Vilar, analitzant la documentació comptable d'una finca a l'horta de Tàrraga, afirmava entusiastament que era «el prototipus de document objectiu en el qual es pot basar el coneixement concret de les realitats agràries passades». Una percepció que, de ben segur, és compartida per la major part dels qui han fullejat amb deteniment algunes sèries comptables que recullen amb detall i precisió el batec de les situacions més quotidianes i anònimes, però alhora també menys visibles a través de la documentació pública: la compra d'unes sabates, el treball infantil de mossets i criades, els guariments d'una bèstia malalta, les oscil·lacions de les collites d'un any per altre, la compra d'eines o màquines, les plantacions d'arbres, les reparacions i ampliacions de les cases, etc.

Certament, les potencialitats que tenen aquestes fonts per explorar la lògica social i econòmica dels sistemes agraris són molt grans i a aquesta virtut s'afegeix també la seva relativa abundància, encara que sovint els documents no compleixin moltes regles formals dels sistemes comptables moderns, ni responguin sempre als objectius indicats en els manuals de comptabilitat. També és cert, però, que l'ús de comptabilitats amb finalitats analítiques té limitacions òbvies i, molt particularment, posa sobre la taula els problemes de representativitat que comporten els estudis de cas.

Fotografia: Lluís Serrano

Amb l'objectiu de discutir sobre aquest potencial de la font, però també sobre les seves limitacions i problemes, el passat 7 d'octubre de 2011, l'Associació d'Història Rural, conjuntament amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona, va reunir diversos investigadors i especialistes. La primera intervenció va anar a càrrec de Pere Benito, professor de la Universitat de Lleida, qui després de traçar un breu panorama dels tipus de sèries comptables disponibles per al període medieval, va centrar la seva exposició en els llibres de l'Almoïna de Barcelona i, molt particular-

ment, en una de les seves administracions foranes, la de Sitges. La seva anàlisi va concretar-se en el període 1353-1366, perquè fou aleshores quan, arran de la compra del mer i mixt imperi del castell de Sitges, l'Almoïna va canviar a un règim de gestió directa que va repercutir en la riquesa i qualitat dels seus llibres. Per bé que es tracta d'una sèrie excepcional, els comptes dels anys de gestió directa no només permeten observar el volum d'ingrés de la institució, sinó també penetrar en molts detalls de la vida quotidiana d'una castellanía, analitzar la conflictivitat i la delinqüència a través de les entrades comptables derivades de l'exercici de la jurisdicció i, fins i tot, arriscar-se a estimar rendiments agrícoles per unitat de llavor.

Les possibilitats de les sèries comptables de les almoïnes també varen ser explorades per Rosa Lluch, professora d'història medieval a la Universitat de Barcelona, a partir del fons de l'Almoïna del Pa de Girona, institució que, a partir de 1347, va establir l'obligació que els pabor-des portessin un llibre amb els comptes anuals on hi constessin els ingressos, les despeses i altres notícies d'interès. La intervenció de Rosa Lluch va centrar-se en l'anàlisi dels continguts dels ingressos, que des de mitjan segle XIV s'arrendaven, i de les despeses, que contenien bàsicament compres de cereal, feines de transport i elaboració del pa, sous de minyones i treballadors, despeses notariales i judicials, etc. Tot i l'interès de la sèrie, que perdura fins al segle XVIII, Lluch també va posar de relleu que presenta notables diferències de qualitat en funció del paborde que se'n feia càrrec i té un conjunt de problemes generals que condicionen les seves possibilitats d'exploració.

Encara sense deixar el domini de les institucions eclesiàstiques, però avançant cronològicament cap als segles XVII i XVIII, Biel Jover va explicar com estaven organitzats els comptes del convent de Santo Domingo de Mallorca, així com els canvis d'administració que va anar experimentant entre 1600 i 1810, en paral·lel al creixent protagonisme de les rendes agràries en la composició dels ingressos. El període posterior a 1760 es caracteritza per un règim de gestió directa que genera registres de gran qualitat informativa per a l'estudi del mercat de treball, aspecte que va centrar la intervenció. Jover va mostrar com, a partir d'aquesta documentació, es podien estudiar des dels cicles de treball en funció del tipus d'especialització agrícola fins la demanda de treball assalariat, la seva remuneració i la seva qualificació.

La ponència d'Antònia Morey i de Josep Villalonga va mantenir l'escenari (Mallorca) però va canviar els protagonis-

tes: de les institucions eclesiàstiques es va passar als terratinents i arrendataris. Morey va establir un útil esquema tipològic d'agents relacionats amb les possessions mallorquines (nobles, terratinents de la mà major, hisendats, arrendataris, etc.), el tipus de gestió que realitzaven sobre les finques i el model de comptabilitat que se'n derivava. Villalonga, per la seva banda, va detallar amb gran exhaustivitat el ric sistema comptable del patrimoni del marquès de Sollerich entre 1764 i 1790.

La següent intervenció, a càrrec de Pere Gifre, es fonamentava en una àmplia experiència de treball en els fons patrimonials pagesos, a partir de la qual el ponent va proposar un esquema d'aparició i evolució de registres comptables entre els pagesos, des del segle XVI, quan aquesta documentació era molt rara, fins al segle XVIII. La difusió de la pràctica comptable va evolucionar des dels llibres de notes fins als llibres de collites lligats a l'expansió del contracte de masoveria. Gifre va finalitzar la seva exposició demanant l'elaboració d'una enquesta o cens d'aquests llibres, a similitud dels que ja s'han fet per als llibres mestre o per als llibres de família, per tal d'estudiar amb major solidesa com varen evolucionar els registres comptables dels pagesos.

Les tres darreres intervencions varen referir-se als segles XIX i XX. Enric Saguer va plantejar una reflexió sobre la utilitat dels comptes referits a explotacions i masos per reconstruir el funcionament del sistema agrari des de la perspectiva de la producció, remarcant-ne els problemes derivats de la invisibilitat d'alguns cultius o de les pràctiques de reutilització, dels condicionaments imposats per la diversitat de règims contractuals i dels dubtes sobre la representativitat social dels pagesos i propietaris que esmerçaven temps i esforços en generar una comptabilitat.

Helena Benito, professora de comptabilitat de la facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, va analitzar els manuals de finals del segle XIX i el pri-

mer terç del segle XX tot cercant el tractament que tenien les comptabilitats agràries en relació a les recomanacions i normes generades des de la disciplina comptable. L'escàs interès que els autors de manuals de comptabilitat varen mostrar per la comptabilitat agrícola tingué el seu revers en el caràcter rudimentari de la pràctica comptable entre propietaris i agricultors. Les divergències entre la comptabilitat de les empreses industrials i de les finques agrícoles varen ser posades de relleu a través del cas de l'industrial — però també propietari agrari— Josep Ensesa i de les finques gestionades per uns administradors professionals, els Jou de Figueres.

La intervenció de cloenda va anar a càrrec de José Miguel Lana Berasain, professor de la Universitat Pública de Navarra, el qual a través de l'exemple del debat historiogràfic sobre l'endarreriment agrari va defensar la utilitat de l'anàlisi local per revisar i explicar les visions més generals. Per una banda, va mostrar com, partint d'una mostra de comptabilitats privades, podien construir-se índexs seriatos de preus, costos i rendiments que permetien arribar a analitzar qüestions com la productivitat dels factors; i, per l'altra, va sostenir que aquest tipus de fonts permeten elaborar i defensar explicacions alternatives a les tesis clàssiques sobre el fracàs del desenvolupament agrari espanyol i les seves preteses causes.

Globalment, la jornada va permetre posar de relleu que els investigadors que treballen amb fonts comptables són plenament conscients dels amplis problemes que aquestes comporten —des de la infravaloració derivada del frau, fins els problemes de representativitat que comporta la utilització de fonts molt riques, però singulars i casuístiques—, però també dels considerables avantatges d'una font i d'una perspectiva analítica que permet copsar amb gran detall i riquesa el dinamisme dels canvis en les societats rurals.

Enric Saguer ■

Fotografia: Lluís Serrano

■ trobades

**3es Jornades de Ca'Tron
(Treviso, Itàlia)**

**«Revolució dels
objectes i nivell de
vida al camp entre
els segles XVII i XIX»**

**Treviso, 24-26 de novembre
de 2011**

En el marc d'una antiga i extensa explotació agrària italiana, la de Ca'Tron, va tenir lloc a finals del novembre passat la 3a edició de les jornades d'història rural de Treviso. El complex principal de l'antiga explotació és avui un centre d'estudis i arxiu d'història política veneciana. En l'organització d'aquesta edició, a més de la *Fondazione Cassamarca* (Itàlia), *L'École des Hautes Études en Sciences Sociales* i el *Centre National de la Recherche Scientifique* (França), hi va participar el Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona. Està previst que la col·laboració entre aquestes entitats doni lloc a seminaris de caràcter bianual. En aquesta darrera edició el tema proposat era "revolució dels objectes i nivell de vida al camp entre els segles XVII i XIX".

En efecte, les investigacions presentades es centraven en les repercussions a la vida dels homes de la revolució dels objectes del segle XVIII, en el marc rural. Així mateix, hom es preguntava si el canvi venia més influenciat per l'oferta i la tecnologia noves, o bé per un creixement del poder adquisitiu de la població. En definitiva, doncs, un gran camp que va ser obert en el seu moment per historiadors com Daniel Roche o, més tard, Jan De Vries, i que, en aquesta ocasió, es volia posar en comú a nivell europeu.

Fotografia: Danilo Gasparini

El congrés es va dividir en quatre sessions. En primer terme, conceptes i debats. Anton Schuurman parlà de la necessitat de posar en comú mètodes i problemes que afecten la investigació. Es va referir a la dificultat de classificar els inventaris en estrats socials, i també a l'ús a generalitzar de béns clau, és a dir, objectes la presència o absència dels quals en una casa ens diuen moltes coses sobre les persones que hi habitaven. Alhora, parlà de la relació entre aquesta recerca i aquell gran misteri del segle XVIII: com podia la població, sense sous més alts, passar a tenir més riquesa material? També en aquesta sessió, Paolo Malanima i Valeria Pinchera van proposar una reconciliació a aquest problema historiogràfic diferent de la de De Vries. Per ells, es deu a tres factors: primer, la jornada laboral s'allargà; segon, els preus dels béns no agraris van baixar significativament; i tercer, els preus agraris eren volàtils, de manera que en un any de males collites es feia economia de subsistència,

mentre que, en un de bones, s'aprofitava el superàvit per a comprar mobles, teixits, etc. Hom va recordar, també, que ja David Ricardo havia argumentat que en el món preindustrial la diferència entre rics i pobres era menor que a les ciutats.

En la sessió sobre consum des de la ciutat cap al camp, Andreia Duraes va presentar el seu estudi sobre l'entrada de productes colonials al món rural portuguès: porcellana xinesa, nous tipus de fusta, sucre, te, cafè i xocolata. Tothom va passar a utilitzar habitualment a casa seva algun producte vingut de molt lluny, la qual cosa era una novetat històrica. A continuació, Gérard Béaur va parlar del Pays de Brie, prop de París. Malgrat distingir que el camp consumia menys que la ciutat, observà que tota la societat es beneficià d'un esclat del consum material des de 1750, encara que el principal beneficiat en fou la burgesia. No detectà cap procés de proletarització, i es va preguntar si això era degut a una revolució industriosa o a canvis d'altres tipus, des de canvis en el clima i en l'agricultura fins a la tècnica o l'aparició del sistema capitalista. Per la seva part, Andrea Caracausi i Salvatore Ciriaco han estudiat la regió de Venècia, i han arribat a la conclusió que la revolució del consum requeria l'existència del mercat colonial (en el seu cas, la ruta de la seda), una expansió de la feina no agrària, i una acumulació de capital per part de les elits. En aquest cas, les elits venecianes van expandir enormement el seu consum, mentre que els més pobres van viure en pitjors condicions que abans, i les classes mitjanes sols van poder passar a comprar més roba. Finalment, Mark Overton parlà de les notables diferències entre el consum de Cornualles i Kent al Regne Unit. Observa com la *gentry* iniciava el consum de nous béns, i després aquests s'anaven expandint fins a generalitzar-se. Això culminà l'any 1800. Molts dels productes nous, com ara mobles més moderns o el consum de te, no eren simplement una elecció pràctica, sinó que anaven lligats als canvis en la sociabilitat i en els rituals de la família. Si bé detecta que tant l'ofici com l'estatus de la família consumidora són aspectes clau, també observa que les diferències regionals són molt importants: un producte que era ofert igualment als dos llocs es comprava en un i no en l'altre. És evident que la cultura juga un paper en el consum.

La penúltima sessió abordava les noves pautes de consum. En aquesta, es concentrava la representació gironina: Rosa Congost, Eulàlia Esteve i Albert Serramontmany, que van explicar com els canvis en el consum de jornalers, masovers i artesans a la regió de Girona durant la segona meitat del segle divuit, per petits que fossin, van provocar que l'augment agregat de la demanda fos enorme, i això se sumà al

creixement demogràfic. Metodològicament, la part més innovadora del seu estudi era l'entrecruament de les dades proporcionades pels inventaris *post mortem* i els capítols matrimonials. Ara bé, apareix una divergència entre l'evolució de diverses despeses: que els dots pugessin o baixessin no implicava consumir més o menys, ni tampoc era proporcional a processos d'acumulació de terres. La regió, però, va tenir una evolució globalment positiva, i els autors de la comunicació es van preguntar fins a quin punt no es podria parlar d'un procés de revolució industrial. Per contra, Belén Moreno va presentar un estudi de l'evolució del consum al Penedès, regió que va tenir una evolució marcadament diferent. Més que trobar-se gent que passa a treballar més per consumir més, troba indicis de quelcom semblant a l'autoexplotació de Txàianov; és a dir, va caldre treballar més simplement per sobreviure. També va proposar el concepte d'Ecotipus, o definició d'una relació de producció entre la societat local i el seu medi natural. A continuació, Jane Whittle va presentar el seu estudi sobre el consum d'una família de l'alta societat anglesa del segle XVI, els LeStrangre. Observà que els aristòcrates no eren els més innovadors en el luxe, sinó que ho eren els mercaders, i, a part d'aquests, ningú no podia imitar un consum de les elits que era extremadament car. Tot i això, la major part de la despesa era en roba i aliments. Cap època, però, comptà amb hàbits de consum estables. Per exemple, cap al 1600 apareix la confitura. Whittle també destaca que "l'anar de compres" no existia en el passat; l'acte d'adquirir béns funcionava diferentment d'ara. També Laurent Herment va aprofundir en la relació entre oferta i demanda, i va defensar que un estudi de la cultura material no es pot limitar mai a la vessant econòmica o a la cultural, sinó que totes dues són rellevants. En el seu estudi sobre els diferents nivells de riquesa del pagesos dels voltants de París, ha observat com qüestions culturals poden fer que una persona més pobre compri més béns de novetat que no una de rica; per exemple, introduint el rellotge en la seva vida. Per tant, un historiadore no pot assumir que a cert nivell d'oferta hi haurà cert nivell de demanda, ja que empíricament la teoria *supply creates its own demand* no funciona. No fou, doncs, només la major disponibilitat de béns el que va fer que al segle XVIII es consumís més.

En l'última sessió, David Celetti va explicar que la indústria domèstica del cànem tingué una importància cabdal a Itàlia. Creava una gran quantitat de demanda de treball d'ambdós sexes, i servia tant per al comerç com per al consum domèstic. Aquesta activitat també va crear un capital social que servia a la implantació de la indústria tèxtil fabril al segle XIX. Jean-Michell

Chevet va presentar un estudi del consum de carn en una escola de noies de l'aristocràcia, i va mostrar com l'estatus social imposava a l'individu un nivell mínim de consum, i també com les preferències per certs productes expliquen el llarg termini, mentre que les fluctuacions de l'economia expliquen el curt termini. L'aristòcrata, pel fet de ser-ho, es veia obligat a menjar carn malgrat el preu que tingués aquesta. Per últim, Péter Granasztói va explicar com va canviar una vila-mercat hongaresa, Kiskhunalas, al llarg

Fotografia: Danilo Gasparini

de 100 anys. Part de la població va acceptar noves tendències: celebrar certes festes, veure cafè o especialitzar en part les habitacions de la casa per a certs usos. Per exemple, per a la pagesia benestant, sorgia una forta necessitat de representació, i dedicava una habitació sols a ser ensenyada als visitants i així demostrar el seu estatus.

En la darrera exposició, Nadine Vivier va examinar tots els treballs per oferir-ne una conclusió global: metodològicament, va insistir en l'estratificació dels inventaris, així com en la necessitat de construir índexs i classificar béns en grups. Alhora, cal confrontar-los amb altres fonts. Cal saber quin podia ser el valor dels nous béns, així com intentar entrar en el món del lleure en el passat, i explorar també més la relació oferta-demanda. Ja hem vist que per a algunes persones pot ser essencial consumir un bé sense que importi el preu, i per altres no. Certament, certes pautes de consum que avui ens poden semblar irracionals des d'un punt de vista pràctic, han de ser interpretades no només des de la relació home-objecte, sinó des de la perspectiva que el consum té lloc voltat d'una interacció amb significat entre individus. Per tant, hi entren també factors socials (estatus), culturals (per exemple diferències regionals), i fins i tot polítics (per exemple, imposició d'un codi d'etiqueta).

En resum doncs, una trobada que va servir per posar feina en comú, i de la qual tots els participants en van poder extreure un full de ruta. I, a més, és molt probable que pròximament en sorgeixi una obra col·lectiva.

Albert Serramontmany ■

■ Llibres

**FORMIGA
BOSCH, Josep**

*Història de
Vidreres*

Ajuntament de Vidreres,
Vidreres, 2011, 355 pàgs.

Vidreres és un poble de 7.600 habitants que ha vist quadruplicar la seva població durant els darrers cinquanta anys. Situat a la plana selvatana, a escassa distància de Girona, relativament proper a l'àrea de Barcelona i a tocar de l'activa zona turística litoral, s'ha convertit en un dinàmic nucli industrial i residencial extraordinàriament ben comunicat que ha contribuït a la seva transformació. Però fins aquests darrers anys sempre havia estat un municipi eminentment rural, i la memòria d'aquest passat és el que ha intentat perpetuar el nostre soci Josep Formiga en aquesta publicació.

Història de Vidreres no és una monografia d'història agrària, però sí un llibre d'història rural, que en aquest cas concret ve a omplir el buit més absolut en el qual estava immersa la història d'aquest municipi. L'autor l'ha dividit en tres parts: una cronologia històrica on es desgranen les evidències arqueològiques i documentals des dels primers pobladors fins l'actualitat, un macrocapítol dedicat als àmbits socials —és el que per nosaltres té més interès— i un darrer apartat dedicat a la vida social que ve a ser una picada d'ullet als sectors de població més allunyats de l'interès per la història.

És de destacar l'ampli tracte donat a la història del muntanyós veïnat de Caulès, amb parròquia pròpia dels segles XI al XIV i municipi independent durant un breu període del segle XIX. L'època feudal, el domini dels Cabrera, les diverses institucions i el paper del castell de Sant Iscle, que és objecte d'excavació en els darrers anys, centren bona part de l'anàlisi del passat medieval. La nova administració borbònica i l'expansió agrícola fonamenten el període modern, i es dona àmplia informació d'esdeveniments polítics i econòmics dels segles XIX i XX.

El capítol dedicat als àmbits socials que hem anunciat que presenta un major interès comença amb una anàlisi demogràfica que inclou diverses taules, com una relació de focs de 1497 amb la seva correspondència amb els masos contemporanis o la seva possible localització, així com les ocupacions dels veïns al segle XIX. Dedicava especial atenció a l'estudi dels senyors directes i senyors útils: podem comprovar el gran nombre de senyors directes que hi havia en una taula on se'ls relaciona mas per mas i la ubicació d'aquests en un mapa del terme. També des-

taquem una taula amb una relació dels pagesos vidrerencs que pagaven censos pels mals usos. L'estudi dels pagesos i com alguns d'aquests esdevenen hisendats (cas dels Mundet, que van arribar a ser dels primers contribuents de la província), dels masovers i dels masos esdevé un altre fil argumental sòlidament tractat, com demostra, per exemple, una taula amb la tipologia i cronologia de les cases de pagès. Igualment, sobresurt un apartat dedicat a la indústria que té en el sector surotaper, el seu primer gran fenomen, i on trobem referències tant de propietaris, com de productors o treballadors. La làctia ha estat l'altre gran revulsiu industrial del poble, i s'hi incideix. Més enllà, la parròquia i la religiositat són també tractades, amb especial atenció sobre la cellera medieval, i hi ha referències a edificis, retaules, devocions, confraries, beneficis, etc. La notaria i l'ensenyament també tenen sengles apartats.

Finalment, en el capítol dedicat a la vida social, s'analitzen aspectes com la música, atesa la gran tradició d'orquestrats i cobles al municipi; el Casino la Unió, un espai de sociabilitat que aglutina l'oci vidrerenc des de fa gairebé un segle; i el tradicional Ranxo de carnestoltes, que és un dels elements més destacats del calendari festiu del municipi. Les imprescindibles referències bibliogràfiques clouen un llibre, val a dir àmpliament i acurada il·lustrat, que abasta amb rigor, vocació compiladora i tarannà pedagògic el més important de la història d'un poble, que fins ara no comptava amb un recurs com aquest.

És clar que no estem davant de cap obra cabdal de la història del nostre país. Així i tot, no és menys cert que, sens dubte, obres com aquesta contribueixen a fer més gran la nostra història, perquè analitzen amb minuciositat la vida i el passat de la nostra gent. Per a l'estudi de la història rural de casa nostra, ens cal més bibliografia com aquesta per complementar la recerca històrica més puntera.

David Moré Aguirre ■

El passat curs va ser presentada la tesi doctoral de Fernando Montesinos. Es tracta d'una tesi que cerca els orígens històrics de l'actual professió d'infermeria. La tesi posa en evidència la importància del segle XIX per entendre com han evolucionat determinades professions sanitàries. El marc cronològic de la tesi va de mitjan segle XIX a inicis dels anys trenta del segle passat. La tesi evidencia com la llei de Sanitat de 1855 i la llei d'Educació Moyano de 1857 varen suposar uns marcs normatius que acabarien condicionant el desenvolupament dels anomenats oficis "auxiliars" de la medicina.

La tesi s'estructura en els següents capítols temàtics: un estat de la qüestió historiogràfica; els antecedents històrics; l'evolució dels marcs legals que regulen els oficis tractats; l'anàlisi de la praxis professional a través de textos i manuals; l'aproximació sociològica dels col·lectius dels cirurgians dentistes i odontòlegs, llevadores i practicants; l'organització corporativa a través dels col·legis professionals; l'exercici professional (lliure o vinculat a la funció pública); històries de vida i conclusions.

De la tesi, cal destacar-ne de manera especial el treball sistemàtic en els fons documentals dels arxius històrics universitaris (de la Universitat de Barcelona i la Complutense de Madrid) i el Archivo General de la Administración de Alcalá de Henares, entre d'altres, que han donat a l'autor una visió global i general dels col·lectius a tres escales: l'espanyola, la catalana i la gironina. Aquesta visió global i la metodologia quantitativa practicada ha estat complementada amb els mètodes qualitius (com les històries de vida) que li han permès resseguir determinades trajectòries professionals.

Especialment destacables són les conclusions que fan referència al paper històric d'aquests "auxiliars" en el món rural. En aquest sentit, es mostra com els cirurgians, practicants i llevadores donaven atenció sanitària a pobles, on molt sovint no residia cap metge. També són molt rellevants (quasi definitius) els resultats que es donen sobre el perfil social dels practicants d'aquests oficis: posem l'exemple de les llevadores, un ofici tradicionalment femení. Montesinos ha pogut esbrinar l'ofici dels pares de 104 de les 219 llevadores nascudes a la província de Girona i que varen obtenir el títol a la Universitat de Barcelona en el període 1877-1932, amb els següents resultats: el 29,8 % procedien del món de l'agricultura (en general petits pagesos); el 20,19 % del sector del comerç (sastres, modistes,

etc.); el 18,26 % del sector dels jornalers i bracers; el 9,61 % del sector de la construcció (paletes, rajolers, pintors...); el 9,61 % de sectors diversos (barbers, músics, pescadors, etc.), el 8,65 % del sector públic (carrabiners, guàrdies civils, ferroviaris, etc.) i el 3,48 % corresponen a situacions vitals diverses (indigents, malalts, retirats, etc.). Cal destacar que Montesinos no ha localitzat cap llevadora el pare de la qual es dedicés a alguna de les professions sanitàries. Només en el cas de tres llevadores es constata que les seves mares també ho eren: estem davant, doncs, d'una taxa d'autoreclutament en el propi ofici molt baixa. Els orígens força humils de les llevadores són del tot coherents amb la poca exigència de la titulació acadèmica que se'ls demanava (estudis primaris) i contrasten molt amb els orígens socials benestants de les primeres metgesses i farmacèutiques titulades a les universitats espanyoles a finals del segle XIX i començaments del XX. La tesi de Montesinos mostra, doncs, indirectament el caràcter classista de les polítiques educatives de l'Estat liberal que varen perdurar fins pràcticament la primera meitat del segle XX. Amb tot, resseguint algunes trajectòries de llevadores i filles de llevadores, ha pogut constatar com en algun cas ser filla de llevadora podia ser una palanca de promoció social i un estímul per a estudiar la carrera de medicina: és el cas de la doctora Casaponsa, la primera metgessa rural de les comarques gironines, titulada en els anys trenta del segle passat i filla d'una llevadora. D'interès resulten també les dades que aporta Montesinos sobre l'ofici dels marits de les llevadores casades, en la mesura que reforcen el perfil social humil dels seus orígens: els més freqüents són amb el món dels petits comerciants (24,34%), el dels jornalers i bracers (23,47%), i els petits pagesos (13,91%); dades que obliguen, també, a contemplar l'ofici de llevadora com a complement econòmic per a moltes famílies.

Malauradament no podem acabar aquesta breu ressenya animant l'autor a continuar les seves investigacions. Fernando Montesinos, just dos mesos després de la presentació de la seva tesi, moria víctima d'una greu malaltia que va començar tot just poc abans d'acabar-la. Ens ha deixat una tesi honesta i ben documentada que serà de consulta obligada en el futur. I ens ha deixat, també, i això no és poc, una lliçó de vida: com la constància, la professionalitat i l'esforç poden ajudar a plantar cara a l'adversitat.

Joaquim M. Puigvert i Solà ■

MONTESINOS VICENTE, Fernando

Practicantes, matronas y cirujanos dentistas en la España contemporánea (1855-1932)

Tesi doctoral de la Universitat de Girona. Data de lectura: 18 de març de 2011.

Seminaris d'història rural curs 2011-2012

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

18 de novembre de 2011

José María Borrás Llop

Aportaciones de los retratos postmortem a la historia de la infancia

20 de gener de 2012

Tomàs Peris Albertosa

La conflictivitat hidràulica en el País Valencià durant l'Antic Règim

17 de febrer de 2012

Mario Zucchitello

Fonts documentals per a l'estudi del comerç marítim català

9 de març de 2012

Mercedes Granjel

La desconstrucció de un mito: el caso de las Hurdes

20 d'abril de 2012

Emeteri Fabregat

L'arròs al delta de l'Ebre, segles XIX i XX

25 de maig de 2012

Rosa Ros

Els canvis en la posició de les dones en un sistema d'herència impartible: dots i usdefruit vidual a la regió de Girona, 1750-1860

Totes les sessions s'inicien a les 16 h a la sala de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona (Facultat de Lletres. Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 418 945).

Aquest cicle està organitzat pel Centre de Recerca en Història Rural (IRH), amb el suport del MICINN (projecte HAR2008-02960/HIST) i forma part dels tallers de Recerca del Màster d'iniciació a la Recerca en Humanitats. Història, Art, Filosofia, Llengua i Literatura (UdG, Facultat de Lletres).

Les sessions són gratuïtes i no cal inscripció prèvia.

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

XII Reunió científica de la Fundación Española de Historia Moderna: "Campo y campesinos en el mundo ibérico durante la edad moderna"

León, 20-22 de juny de 2012. Més informació: FEHM, Instituto de Historia (CCHS, CSIC, Madrid). Tel. 91.602.24.61. Fax 91.602.29.71. A/e: fehm@ih.csic.es

The XVth World Economic History Congress: "The Roots of Development". Stellenbosch (Sud-àfrica), 9-13 de juliol de 2012. Més informació: www.wehc2012.org

■ BEQUES I PREMIS

VIII Beques de Recerca Joan Torró i Cabratosa.

Convoca: Can Quintana. Museu de la Mediterrània i Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter. Dues beques de recerca, amb les modalitats de medi ambient i ciències socials, l'àrea d'estudi de les quals serà la zona del Montgrí, les Illes Medes i la plana del Baix Ter. Dotació: 6.000€ cad modalitat. Termini: 31 de gener de 2012. Més informació: www.museudelamediterrania.org.

VI Beca de Recerca La Selva 2012.

Convoca: Consell Comarcal de la Selva i Centre d'Estudis Selvatans. Beca al millor projecte inèdit de recerca en ciències socials i humanes en l'àmbit històric, referit a l'àmbit territorial de la comarca històrica de la Selva. En aquesta convocatòria es valoraran especialment estudis relacionats amb la Guerra de Successió (1705-1714), antecedents i conseqüències. Dotació: 4.000 € bruts. Termini: 20 de febrer de 2012. Més informació: www.selvatans.cat.

Beques d'Investigació del Patronat Francesc Eiximenis 2012.

Per a projectes de recerca inèdits que facin referència a l'àmbit de les comarques gironines, en els camps de l'antropologia, sociologia, història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia, botànica, zoologia, geologia i ciències ambientals. Dotació: 4.500 € cadascuna. Termini de presentació: 30 de març del 2012. Més informació: www.ddgi.cat/eiximenis. A/e: eiximenis@ddgi.cat

8è Seminari d'història medieval. curs 2011-2012

28 d'octubre de 2011

Ramon Martí (Universitat Autònoma de Barcelona)
La problemàtica i els reptes de l'arqueologia altmedieval a Catalunya

18 de novembre de 2011

Iván Armenteros (Institució Milà i Fontanals, CSIC)
Esclavitud, ideologia e identidad en la Barcelona tardomedieval (siglos XV-XVI)

16 de desembre de 2011

Juan José Larrea (Universidad del País Vasco)
¿La rapiña, para qué? Los destinos del botín de la España cristiana central en torno al siglo XI

13 de gener de 2012

Daniel Baloup (Casa de Velázquez, Madrid)
Les guerres de Grenade dans leur contexte européen

24 de febrer de 2012

Enric Guinot (Universitat de València)
Els espais hidràulics en la conformació del paisatge medieval

16 de març de 2012

Gemma Colesanti (Istituto di Studi sulle Società del Mediterraneo-CNR, Napoli)

Caterina Llull i Sabastida: una mercantessa catalana tra la Sicilia e la Catalonia del XV secolo

30 de març de 2012

Paul Freedman (Yale University)
Peasant tenants in Medieval Catalonia: St. Pere de Casserres

4 de maig de 2012

Reinhold Mueller (Università Ca'Foscari di Venezia)
From male warfare to female beatitude: the fall of Negroponte (Euboea) to the Turks in 1470 and the foundation of the convent of the Holy Sepulchre in Venice

Les sessions s'inicien a les 11 h a l'aula A2 de la Facultat de Lletres de la UdG (Pl. Ferrater Mora, 1, Girona).

El cicle està organitzat pel grup de recerca consolidat Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval, la Institució Milà i Fontanals (CSIC) i el Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona).

Coordinadors: Manuel Sánchez Martínez, Lluís To Figueras i Pere Ortí Gost.

mestall

Redacció:

Josep Colls, Rosa Congost, Lúcia Donat, Gabriel Jover, David Moré
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.cat
Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques
Dipòsit legal: GI-731-1999